

2. *Personal injury and wrongful death damages calculations: transatlantic dialogue* / John O. Ward, Robert J. Thornton (eds). – Bingley, U. K.: Emerald, 2009. – 327 p.
3. *Principles of European Tort Law* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.egtl.org>.
4. *Эрделевский А. М.* Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики / А. М. Эрделевский: 3-е изд., испр. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 320 с.
5. *Bongiovanni G.* Reasonableness and law / Giorgio Bongiovanni, Giovanni Sartor, Chiara Valentini (eds). – Dordrecht; New York: Springer, 2009. – 482 p.
6. *Joachim W. E.* The «Reasonable Man» in United States and German Commercial Law [Електронний ресурс] / Willi E. Joachim. – Режим доступу: <http://www.trans-lex.org/124800>.
7. *Standards of Care and the «Reasonable Person»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://injury.findlaw.com/accident-injury-law/standards-of-care-and-the-reasonable-person.html>.
8. *Introduction to German law* / Mathias Reimann, Joachim Zekoll (eds). – The Hague, The Netherlands: Kluwer Law International, 2005. – 480 p.
9. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf.
10. *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lazareff-lebars.com/wp-content/uploads/2012/07/Judgment.pdf>.
11. *Fleming J. G.* Fleming's The Law of Torts / John G. Fleming. – 10th edition (chapter 10 on the law of damages. – P. 261–299) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.berkeley.edu/files/Flemings_The_Law_of_Torts_Damages.pdf.

It's article in comparative legal terms deals with the application of the principles of justice and reasonableness in the mechanism of regulation of relations with compensation for moral damage.

Используя сравнительно-правовой метод, рассматриваются вопросы применения принципов справедливости и разумности в механизме правового регулирования отношений по возмещению морального вреда.

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сішук Л. В.,

кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник

НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджено теоретичні підходи до розуміння інституту реорганізації, що окреслюють відмінність реорганізації від ліквідації як форми припинення юридичної особи, з одного боку, і від заснування як форми створення юридичної особи, з іншого боку. Окреслено ряд ознак, які притаманні реорганізації, що в сукупності визначають поняття реорганізації як правового явища.

Ключові слова: реорганізація, припинення юридичної особи, створення юридичної особи, універсальне правонаступництво.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин різні сектори економіки як у всьому світі, так і в Україні зазнають значних змін. Об'єктивний процес глобалізації сучасної світової економіки вимагає нового рівня розвитку національних ринків, які стають все більш інтегрованими. Здійснення підприємницької діяльності, отримання високих надприбутків, розширення конкурентоздатності на ринку, підвищення інвестиційної привабливості та постійних вливань іноземних інвестицій в економіку держави може зумовлюватися зростанням значної кількості підприємницьких товариств, ефективне функціонування на ринку яких гарантує економічна стабільність та належне правове регулювання.

Одним із процесів, що забезпечує створення стійких, конкурентоздатних та фінансово незалежних підприємницьких товариств, є реорганізація, яка виступає способом оптимізації організації їх діяльності залежно від ринкових умов. Безперечною перевагою інституту реорганізації є те, що при його застосуванні зберігається стабільність цивільного обороту, забезпечується гарантування договірних зв'язків, гарантування прав кредиторів тощо. В той же час, як правове явище, реорганізація є базовою категорією, що окреслює необхідність вироблення ефективного правового механізму реорганізації, що й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Загальні теоретичні питання, що стосуються як самого поняття реорганізації, так і окремих способів її проведення, розглядалися у наукових працях такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як: В. І. Бобрик, О. В. Бакуліна, О. М. Вінник, О. В. Дзера, В. П. Емельянцев, А. П. Сфименко,

Д. В. Жданов, О. М. Зубатенко, А. О. Карлін, О. Р. Кібенко, А. В. Коровайко, В. М. Кравчук, Н. С. Кузнєцова, І. М. Кучеренко, Д. В. Ломакін, С. В. Мартишкін, В. В. Рябота, І. В. Спасибо-Фатєєва, М. Л. Шелухін, Н. В. Щербакіова, В. С. Щербина, Д. С. Юдін та інші

Метою наукової статті є дослідження теоретичних підходів до розуміння інституту реорганізації, у результаті аналізу та узагальнення яких необхідно визначити основні ознаки і поняття реорганізації, яка виступає одним із процесів, що забезпечує централізацію виробництва і капіталу в економіці держави.

Вперше на кодифікованому рівні інститут реорганізації юридичної особи був введений у ЦК УРСР 1963 року. З прийняттям Цивільного кодексу України (далі – ЦК) законодавець при регламентації створення та припинення юридичних осіб відмовився від застосування терміна «реорганізація», зокрема у ЦК та деяких інших законах. Відсутність в ЦК терміна «реорганізація» вчені пояснювали низкою причин, зокрема тим, що, по-перше, не всі форми реорганізації мають наслідком припинення юридичної особи, по-друге, у багатьох країнах світу під реорганізацією юридичної особи розуміють будь-які важливі зміни в її існуванні, причому такі зміни в більшості випадків не пов'язані з припиненням юридичної особи [1, с. 12]. Для прикладу, у законодавстві Сполучених Штатів Америки термін «реорганізація» має ширше значення, що включає як ті види операцій, при яких відбувається припинення діяльності юридичної особи, так і ті, при здійсненні яких юридична особа продовжує існувати: взаємний обмін акціями, рекапіталізація, відчуження майна у процесі процедури банкрутства тощо [2, с. 143].

В той же час Законом України від 10. 10. 2013 р. № 642-VII було внесено зміни до ч. 1 ст. 104 ЦК України, згідно з якими юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Як впливає з вищенаведеного, законодавець знову вводить термін «реорганізація», проте оперує ним в контексті тих положень, що визначають способи припинення юридичної особи. Водночас у низці законних та підзаконних нормативно-правових актів застосовується термін «реорганізація» при регулюванні питань, що стосуються злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення юридичних осіб. Для прикладу, такими нормативними актами є Господарський кодекс України (далі – ГК), закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про страхування», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» тощо.

Проте питання, що ж слід розуміти під поняттям «реорганізація» на законодавчому рівні, залишилося не визначеним. Тому для того, щоб зрозуміти чи використання поняття «реорганізація» є недоліком юридичної техніки, чи необхідністю, від якої законодавець не має права відмовитися, потрібно розкрити сутність реорганізації як правового явища.

У більшості наукових праць погляди вчених радянського та сучасного періодів щодо поняття «реорганізація» традиційно зводяться до одного із способів припинення юридичної особи поряд із ліквідацією. Так, ще С. М. Братусь зазначав, що в радянському праві основною формою припинення юридичних осіб вважалася їх реорганізація – припинення юридичної особи без ліквідації справ і майна [3, с. 355–356]. Є. О. Суханов також розглядає реорганізацію юридичних осіб як припинення, яке тягне перехід прав та обов'язків раніше існуючих юридичних осіб до інших юридичних осіб [4, с. 148]. І. А. Смагіна вказує, що реорганізація – це припинення організації, внаслідок чого здійснюється перехід прав та обов'язків до інших осіб [5, с. 25].

Однак, як відомо, не всі способи реорганізації супроводжуються припиненням юридичної особи. Адже, наприклад, при виділі створюється нова юридична особа, а юридична особа, з якої здійснюється виділ, продовжує функціонувати [6]. Тобто виділ, як одна із форм реорганізації, не тягне припинення юридичної особи, з якої здійснюється виділ, а зумовлює тільки створення нової юридичної особи.

Такі особливості вказують на те, що реорганізацію необхідно розглядати не тільки як спосіб припинення юридичної особи, а й як створення юридичної особи у передбачених законом формах. Найбільш вдалою з цього приводу видається позиція С. В. Мартишкіна, який зазначає, що реорганізація – це особливий процес, в результаті якого відбувається припинення та / або створення юридичної особи, що зумовлено переходом прав і обов'язків юридичної особи – правонаступника у порядку правонаступництва до іншої юридичної особи – правонаступника [7, с. 7–8]. Схожі наукові підходи висловлюються й іншими вченими, зокрема П. П. Черевко, І. С. Шиткіною та іншими [8, с. 152; 9, с. 95]. При цьому в обґрунтування наведених міркувань вчені вказують на те, що первинне значення у процесі реорганізації (злиття, виділу, поділу, перетворення) відіграє припинення та / або виникнення нової юридичної особи як суб'єкта цивільних правовідносин, а не майнової бази [8, с. 153].

Звісно, реорганізація зумовлює створення та/або припинення юридичної особи, але неможливо погодитися з тим, що саме створення і припинення юридичної особи є метою проведення реорганізації, оскільки зазначені зміни властиві не всім її правовим формам. Такі форми реорганізації, як злиття, поділ і перетворення передбачають припинення юридичної особи і створення нової – її правонаступника, тоді як приєднання передбачає тільки припинення суб'єкта, який приєднується, а виділ – створення нової юридичної особи. Таким чином, ні виникнення, ні припинення юридичних осіб самі по собі не є визначальними загальними ознаками для всіх форм реорганізації. Вони визначають фактичний процес, відповідний тій чи іншій встановленій законом формі реорганізації.

Разом з тим, на думку більшості вчених, єдиною спільною рисою всіх форм реорганізації є саме перехід майна юридичних осіб, що перебувають у процесі реорганізації, у порядку універсального правонаступництва. Саме наявність правонаступництва характеризує як реорганізацію в цілому, так і кожен з її форм. Зокрема, О. В. Коровайко зазначає, що реорганізація є способом консолідації або поділу майна (бізнесу) учасниками юридичної особи [11, с. 9, 15–16]. В обґрунтування висловленої позиції вчений вказує на те, що юридичні особи, які перебувають у процесі реорганізації, з моменту прийняття їх учасниками відповідного рішення сприймаються скоріше як об'єкти (мається на увазі протягом певного періоду часу формально належний майновий комплекс), а не суб'єкт правовідношення. Незважаючи на те, що фактичну передачу майна у статутний капітал правонаступникам здійснює суб'єкт, що перебуває у процесі реорганізації, установчі документи новоствореної юридичної особи затверджують учасники останньої [11, с. 15–16].

Звичайно, розуміння реорганізації як способу зміни майнового становища юридичної особи в цивільному обороті, в результаті чого відбувається перехід прав та обов'язків від правопередника до правонаступника, найбільш повно відображає сутність та мету проведення реорганізації юридичної особи. Більше того, саме правонаступництво є тією ознакою, що відрізняє реорганізацію юридичної особи від ліквідації, у результаті проведення якої правонаступництва прав і обов'язків не виникає, з одного боку, та від заснування юридичної особи, майнова база якої створюється із майнових внесків засновників без правонаступництва їх зобов'язань, з іншого боку. Але в той же час розуміння реорганізації юридичної особи як способу зміни її майнового становища фактично зумовлює ототожнення понять «реорганізація» і «правонаступництво», що не відповідає дійсності. Крім того, слід не погодитися із твердженням, що юридична особа під час реорганізації виступає як об'єкт права, а суб'єктами, які здійснюють реорганізацію, є її учасники. Тому з цього приводу слід зазначити таке.

По-перше, виходячи із загальних положень, що визначають правове становище юридичної особи як суб'єкта права, остання набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, якими виступають загальні збори та виконавчий орган. Через органи управління юридична особа здійснює своє волевиявлення. Оскільки до виключної компетенції загальних зборів належить й питання про зміну правового становища юридичної особи шляхом реорганізації, то суб'єктом права при її проведенні виступає саме юридична особа, яка здійснює своє волевиявлення через вищий орган управління, а не її учасники. Також враховуючи той факт, що рішення про реорганізацію приймається кваліфікованою більшістю голосів, учасники юридичної особи, які заперечують проти проведення реорганізації, мають право вийти у встановленому законом порядку. Зокрема, у Законі України «Про акціонерні товариства», а саме, у ст. 68 зазначено, що акціонер товариства має право вимагати здійснення обов'язкового викупу належних йому акцій, якщо він на загальних зборах заперечував проти прийняття рішення про злиття, приєднання, поділ, перетворення чи виділ товариства. Таким чином, суб'єктний склад (кількість учасників) юридичної особи може змінюватися під час проведення реорганізації, в той час як незмінним ініціатором та суб'єктом реорганізації виступає юридична особа.

По-друге, реорганізацію юридичної особи не слід ототожнювати з правонаступництвом, оскільки реорганізація є процесом, що розпочинається з прийняття рішення про реорганізацію на загальних зборах, що супроводжується вчиненням ряду юридичних дій (наприклад, укладення договору про злиття (приєднання), затвердження передавального акта та розподільного балансу) і завершується внесенням відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців про припинення юридичних осіб – правопередників та / або створення юридичних осіб – правонаступників. Для правонаступництва ж характерними виступають такі ознаки, як єдність майна, що переходить однією дією і в один момент часу [10, с. 131], що характеризує правонаступництво при реорганізації юридичної особи як одномоментний перехід прав і обов'язків від юридичної особи – правопередника до юридичної особи – правонаступника.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 107 ЦК передавальний акт та розподільний баланс мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється. Передавальний акт та розподільчий баланс – це документи, в яких містяться відомості про майно, права та обов'язки, що мають перейти від однієї юридичної особи до іншої в порядку правонаступництва. Відповідно до ч. 3 ст. 107 ЦК підписані головою та членами комісії з припинення юридичної особи і затверджені учасниками юридичної особи примірники передавального акта та розподільчого балансу передаються в орган, який здійснює державну реєстрацію юридичної особи, що припиняється, та в орган, який здійснює державну реєстрацію юридичної особи – правонаступника.

Оскільки юридична особа набуває статусу самостійного суб'єкта права з моменту державної реєстрації, то саме з цього моменту вона має право стати власником майна, прав і обов'язків, з чого випливає, що правонаступництво при реорганізації також виникає як одномоментна дія, яка відбувається під час реєстрації новоствореної юридичної особи та / або припинення юридичної особи – правопередника і в результаті проведення якої майно, права та обов'язки юридичної особи –

правопередника переходять до юридичної особи – правонаступника. В ст. 32, 33 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» зазначається, що злиття, поділ та перетворення вважаються завершеними з моменту державної реєстрації новостворених юридичних осіб та державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття, поділу, перетворення; приєднання – з моменту державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті приєднання, та державної реєстрації відповідних змін до установчих документів; виділ – з дати державної реєстрації юридичних осіб, утворених в результаті виділу. Таким чином, момент правонаступництва і момент закінчення проведення реорганізації збігаються у часі. При цьому правонаступництво при реорганізації можна розглядати як мету і як правовий наслідок проведення реорганізації. Але реорганізація – це триваючий процес, під час якого правонаступництво виникає як одномоментна дія, яка вчиняється разом із іншими, визначеними законом, фактичними і юридичними діями.

Отже, можна дійти висновку, що ні в законодавстві, ні в доктрині немає єдиного підходу до розуміння сутності реорганізації: з одного боку, її розглядають як спосіб створення та / або припинення юридичної особи, з іншого – як зміну майнового становища юридичної особи у порядку правонаступництва.

Однак, враховуючи висловлені протиріччя, що виникають у результаті доведення та/або спростування того чи іншого розуміння інституту реорганізації в цілому, вважаємо, що реорганізацію слід розглядати крізь призму сукупності ознак, які притаманні даному правовому явищу, не ототожнюючи таку процедуру тільки зі зміною організаційно-правової чи майнової складової як кваліфікуючої ознаки реорганізації. Це процес, якому притаманні такі ознаки:

1) має місце універсальне правонаступництво, яке полягає у переході майна, прав і обов'язків від юридичної особи – правопередника до юридичної особи – правонаступника;

2) при здійсненні реорганізації відбувається припинення та / або створення юридичних осіб, які перебувають у процесі реорганізації;

3) суб'єктами, які беруть участь у проведенні реорганізації, виступають юридичні особи, які передають своє майно, права і обов'язки юридичним особам – правонаступникам;

4) при проведенні реорганізації може відбуватися зміна майнового становища юридичної особи – правонаступника, яка полягає у зменшенні або збільшенні обсягу капіталу, що переходить у порядку правонаступництва, та / або зміна суб'єктного складу (учасників), що залежить від порядку та форми проведення реорганізації.

Таким чином, реорганізація складається з кількох етапів, кожен з яких має самостійне юридичне значення, що в сукупності призводять до припинення та/або виникнення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правонаступників) та забезпечують правонаступництво. У зв'язку з цим у правовій літературі реорганізацію розглядають як підставу динаміки цивільного правовідношення. Тому з огляду на сукупність юридичних дій (юридичних фактів), спрямованих на досягнення правового результату, постає питання, до якого виду юридичних фактів відноситься реорганізація?

В теорії права зазначається, що юридичні факти можуть утворювати певну систему, певний фактичний (юридичний склад), що є сукупністю юридичних фактів, пов'язаних між собою таким чином, що правові наслідки настають лише за наявності всіх елементів цієї сукупності, які окремо можуть узагалі не мати правового значення або породжують не ті наслідки, яких прагнули суб'єкти права. Такі юридичні склади поділяються на прості й складні. Прості юридичні склади є сукупністю фактів, які можуть накопичуватися в довільній послідовності, в той час як складна система юридичних фактів має місце в тих випадках, коли правові наслідки породжуються за умови виникнення складових їх юридичних фактів у строго визначеному порядку і наявності їх разом узятих у потрібний час [12, с. 279–280].

Враховуючи сукупність ознак, що визначають сутність реорганізації, доходимо висновку, що з точки зору виникнення, зміни та припинення цивільного правовідношення реорганізація є не простою сукупністю юридичних фактів, а складним юридичним складом з дотриманням послідовності виникнення юридичних дій, визначених законом. Так, договір про злиття (приєднання) може бути укладений тільки після прийняття рішення про реорганізацію, а державна реєстрація юридичної особи – правонаступника може відбутися тільки після прийняття рішення на загальних зборах, укладення договору про злиття (приєднання), підписання передавального акта та розподільного балансу. Недотримання цієї послідовності дій не призводить до виникнення правового результату.

Отже, реорганізація – це триваючий процес, що складається з системи юридичних фактів (складний юридичний склад), який у визначеному законом порядку зумовлює припинення юридичної особи (юридичних осіб) – правопередника (правопередників) та / або створення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правонаступників) та перехід у порядку правонаступництва майна, прав і обов'язків юридичних осіб, що перебувають у процесі реорганізації (правопередників) до юридичних осіб, що виникли у результаті реорганізації (правонаступників).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом. Монографія / Юрій Миколайович Юркевич. – Хмельницький. – 224 с.
2. Амоша О. І., Ращупкіна В. М. Юридичні аспекти регулятивного характеру у процесах реорганізації промислових підприємств / О. І. Амоша, В. М. Ращупкіна // Економіка пром-сті. — 2009. — № 4. — С. 143–151.
3. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Изд-во юридической литературы, 1950. – 367 с.
4. Суханов Е. А. Реорганизация акционерных обществ и других юридических лиц / Е. А. Суханов // Хозяйство и право. – 1996. – № 1. – С. 148–152.
5. Смагина И. А. Предпринимательское право: учебное пособие / И. А. Смагина. – 128 с.
6. Кибенко Е. Р. Относительно определения понятия «реорганизация»: сравнительная характеристика права Украины и Европейского Союза / Елена Кибенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ilf-ua.com/ru/publications/articles/docshow/113/>.
7. Мартышкин С. В. Понятие и признаки реорганизации юридического лица: автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. В. Мартышкин. – Волгоград. – 2000. – 26 с.
8. Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00. 03 / П. П. Черевко. – Київ, 2008. – 225 с.
9. Шиткина И. С. Корпоративное право: учеб. для студ. вузов / Под. ред. И. С. Шиткиной. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 312 с.
10. Емельянец В. П. Универсальное правопреемство в гражданском праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М.: РГБ, 2005. – 210 с.
11. Коровайко А. В. Реорганизация хозяйственных обществ. Теория, законодательство, практика: учебное пособие. / А. В. Коровайко. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА. М), 2001. – 112 с.
12. Цивільне право України: в 2-х томах. – Т. 1: підручник / За заг. ред. Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубевої: вид. друге. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 832 с.

In the article investigates the theoretical approaches to understanding the institute of reorganization, resulting from the ability to distinguish the reorganization and liquidation as a form of termination of a legal entity, on the one side, and the establishment as a form of forming a legal entity, on the other side. Outlined a number of features that are inherent to reorganization, which together define the concept of reorganization as a legal phenomenon.

Исследуются теоретические подходы понимания института реорганизации, определяющие отличие реорганизации от ликвидации как формы прекращения юридического лица, с одной стороны, и от создания как формы образования юридического лица, с другой стороны. Определено ряд признаков, характерных для реорганизации, что в совокупности определяют понятие реорганизации как правового явления.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМ ПРИТЯГНЕННЯМ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Тімуш І. С.,
доктор юридичних наук, професор

У статті розглядаються актуальні проблеми відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконним притягненням до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: незаконне кримінальне переслідування, майнова шкода, моральна шкода, відновлення порушеного майнового стану потерпілого.

Основним гарантом закріплених за громадянами правових можливостей виступає держава Україна, яка вимагає неухильного дотримання законності, насамперед, від службових осіб державних установ та організацій. Тенденція, що намітилася у нашій країні на створення законодавчих норм, спрямованих на посилення організованості і правопорядку, свідчить про новий етап розвитку законності в Україні, подальше зміцнення прав і свобод громадян.